

SISÄLLYSLUETTELO

ESIPUHE	1
JUSSI HERMANNI POHJONEN, KUVANVEISTÄJÄ JA MUOTOKUVAMAALARI	
MUOTOKUVAMAALARI	3
1. Lapsuudensaajan kiertolaisvuodet	3
2. Tikanojen talo	4
3. Muutto Poriin	7
4. Varissööri	11
5. Lähti Ateneumiin	14
6. Nuori taiteilija Porissa	18
7. Sotaan lähti	22
8. Sotakuvanveistäjänä	23
9. Sodan jälkeen	29
10. Kerttu Nieminen	33
11. 1940-luvun loppu - vilkasta Porin Taidemuseon Kannatus-	
12. Grönlund - mesenaatti?	yhdistyksen toimeksiannos-
13. Laskukausi	ta pienimuotoisen tutkimuk-
	sen laatinut Matti Taipale
TEOSTEN LUETTELOINEN	44
Veistokset	45

<u>SISÄLLYSLUETTELO</u>	48
Paikallisuus	56
Eljyvyydet	67
ESIPUHE	1
JUSSI HERMANNI POHJONEN, KUVANVEISTÄJÄ JA	76
MUOTOKUVAMAALARI	3
1. Lapsuudenajan kiertolaisvuodet	3
2. Tikanojan talo	4
3. Muutto Poriin	7
4. Varissaari	11
5. Lähtö Ateneumiin	14
6. Nuori taiteilija Porissa	18
7. Sotaan lähtö	22
8. Sotakuvanveistäjänä	23
9. Sodan jälkeen	29
10. Kerttu Nieminen	33
11. 1940-luvun loppu - vilkasta aikaa	36
12. Grönlund - mesenaatti? v.....	40
13. Laskukausi	41
TEOSTEN LUETTELOINTI	44
Veistokset	45

Reliefit 48

Pastellityöt 56

Öljyvärityöt 67

Akvarellit 70

Piirustuksia 76

vain pienimuotoiseksi tarkoitettua tutkimusta, on vielä

TEOSTEN OMISTAJAT SEKÄ HAASTATELLUT HENKILÖT

YHDESSÄ AAKKOSJÄRJESTYKSESSÄ 99

teen käyttämäni kokonaisuudessaan runsaan kuukauden mittaisen

HEMMI KOIVUNIEMEN SATAKUNNAN KANSASSA OLLEIDEN

JUSSI POHJOSTA KOSKEVIEN TAIDEARVOSTELUJEN IL-

MESTYMISPÄIVÄMÄÄRÄT 107

lukuvas. Olen tyytynyt kirjoittamaan tietooni saamani
 tapahtumat siihen järjestykseen kuin ne ovat lomittuneet.
 Olen pitänyt tärkeimpänä työnäni tässä tutkimuksessa mukana
 olevien teosten luettelointia.

Haluan pitää elämäkertassani esitettynä tietoja
 lähinnä viittainä Jussi Pohjosen elämävaiheista. Luot-
 teloinnin osalta haluan erityisesti korostaa sitä, että
 se on puutteellinen. Minulla ei ole vielä saavutustakaan
 hänen teostensa koko määrstä. Tiedän vain, että monia
 ilmeisen hyviäkin töitä on jätetty tästä pois.

Kiitän ennen kaikkea Kerttu Pohjosta niistä keuhus-
 taluista, joita olenne käyneet hänen edesmenneestä niistä-

ESIPUHE

Kiitän Porin Taidemuseon Kannatusyhdistystä siitä, että olen saanut tutustua Jussi Pohjoseen ja hänen tuotoonsa. Ryhtyessäni tekemään tätä, jo alunperinkin vain pienimuotoiseksi tarkoitettua tutkimusta, en vielä tiennyt hänestä mitään. En ollut edes nähnyt yhtään hänen maalaustaan, piirustustaan tai veistostaan. Tutkimukseen käyttämäni kokonaisuudessaan runsaan kuukauden mittaisen ajan kuluessa hän on kuitenkin käynyt minulle läheiseksi. Tästä tuntemuksesta huolimatta en ole uskaltanut elämänkertatietoja kirjatessani muovata hänestä tarkkaa henkilökuva. Olen tyytynyt kirjoittamaan tietooni saamani tapahtumat siihen järjestykseen kuin ne ovat lomittuneet. Olen pitänyt tärkeimpänä työnäni tässä tutkimuksessa mukana olevien teosten luettelointia.

Haluan pitää elämänkertaosassa esitettyjä tietoja lähinnä viitteinä Jussi Pohjosen elämävaiheista. Luetteloinnin osalta haluan erityisesti korostaa sitä, että se on puutteellinen. Minulla ei ole vielä aavistustakaan hänen teostensa koko määrästä. Tiedän vain, että monia ilmeisen hyviäkin töitä on jäänyt tästä pois.

Kiitän ennen kaikkea Kerttu Pohjosta niistä keskusteluista, joita olemme käyneet hänen edesmenneestä miehes-

tään ja tämän taiteesta. Kiitän myös kaikkia niitä, joiden kanssa olen saanut keskustella Jussista, ja jotka ovat näytäneet auliisti hallussaan olevia taideteoksia. Samalla osoitan kiitokseni vielä kerran Porin Taidemuseon Kannatusyhdistykselle, joka on rahoittanut tämän tutkimuksen. Kiitän myös kauppaneuvos Erkki Lipsasta, joka on tukenut Jussi Pohjosen maalausten ja veistosten valokuvausta.

Helsingissä 25. helmikuuta 1982

Matti Taipale

JUSSI HERMANNI POHJONEN, KUVANVEISTÄJÄ JA MUOTOKUVAMAALARI

1. Lapsuudenajan kiertolaisvuodet

Lapsuuden, kuten valitettavan monien muidenkin Jussi Pohjosen elämänvaiheiden osalta olen joutunut tyytymään niukkoihin tietoihin, koska muistitietoja ei ole löytynyt paljoa, kirjallisia dokumentteja tuskin lainkaan. Jussi oli seitsemän vuotta muuta sisarusparvea vanhempi ja jäi tämän takia heidän lapsuutensa ulkopuolelle. Vanhempien jatkuvien muuttojen takia hänen ensimmäiset tiedossani olevat ystävyys- ja toverisuhteensa alkoivat nekin vasta Poriin muuton jälkeen, jolloin Jussi oli jo 12-vuotias.

On puhdas sattuma, että Jussi Hermannin Pohjonen syntyi Elisabethin kaupungissa New Yorkin osavaltiossa Yhdysvalloissa 9. helmikuuta 1913. Hänen vanhempansa viettivät nimitäin vain kaksi vuotta Yhdysvalloissa heti naimisiin menon jälkeen. Matkasta puhuttiinkin suvussa aina häämatkana.

Jussin vanhemmat, Väinö Hermannin Pohjonen ja Selma Maria Myntti, avioituivat 21. toukokuuta 1911. Molemmat olivat tarmokkaita nuoria. Isä, Väinö, valmistui Helsingissä Suomen Polyteknillisessä opistossa kone- ja laivan-

rakennusinsinööriksi, ja nuoripari lähti hankkimaan omaisuutta ja ammattitaitoa meren takaa, Yhdysvalloista. Kaksi vuotta kestänyt matka jäi sinällään merkityksettömäksi. Väinö Pohjonen palveli muutamissa eri yhtiöissä ennen Jussin syntymistä. Jussin ollessa vielä alle vuoden ikäinen perhe palasi Suomeen.

Paluun jälkeen Väinö perusti Vaasaan oman insinööri-toimiston. Ilmeisesti juuri oman toimistonsa asioissa hän lähti seuraavana vuonna Pietariin noin kolmeksi kuukaudeksi. Äiti ja nuori poika odottivat kotona Vaasassa. Vajaan vuoden Vaasassa olon jälkeen he muuttivat Turkuun, josta Väinö Pohjonen sai työtä laivaveistämön insinöörinä.

Tällä tavalla Turusta tuli Jussin lapsuudenkaupunki. Tältä ajalta hän jo muisti ympäristöään ja vaikutelmiaan. Hänen tiedetään myöhemmin muistelleen lapsuutensa leikkejä Turun Humalistonkadun talojen piholla. Puolalan puistossa hän lienee saanut ensimmäiset leikkiverinsä.

Jussin isän yritteliäisyys ilmeni siinäkin, ettei hän tyytynyt pelkkään laivaveistämön insinöörin paikkaan. Hän osti oman Ferrum-nimisen yhtiön, jossa tehtiin koneita. Selma-äiti hoiti kotona varttuvaa Jussia ja tälle 1920 syntynyttä ja siis seitsemän vuotta nuorempaa Antti-veljeä. Jussi aloitteli koulua. Mikään ei tiettävästi vielä viitanut hänen tulevaan taiteilijan uraansa.

Viimeistään vuonna 1922, jolloin Jussi oli yhdeksänvuotias, perhe muutti takaisin Pohjanmaalle. Tälläkin kertaa Vaasaan, jossa äidin isällä, Juho Myntillä, oli oma tiilitehdas ja konepaja Vedenojalla. Väinö Pohjonen aloitti työt tämän konepajan insinöörinä ja myi oman yrityksensä.

2. Tikanojan talo

Vaasaan muutto saattoi olla kenties huomattavimpia Jussin taiteilijakehitykseen vaikuttaneita tekijöitä. Siellä Pohjoset asettuivat taloon, joka nykyään tunnetaan Tikanojan taidekotina.

Aikaisemminkin olisi jo kenties pitänyt mainita äidin suku. Mynttien suku on nimittäin tunnettu taiteilijasuku, johon kuuluvat sekä Myntit että Visannit. Heiltä Jussi on varmasti perinyt suuren osan taiteellisesta vaimostaan. Kätevyyttä toki löytyy myös Pohjosten suvun puolelta, sillä Jussin isoisä oli ammatiltaan räätäli. Hän teki Jussille Pohjosten vielä Turussa asuessa pienen pienen mutta muutoin aivan täydellisen frakin. Tässä asussa silloin ilmeisesti viisivuotiaasta Jussista ei valitettavasti ole säilynyt kuvaa.

Aika Vaasassa oli perheelle onnellista aikaa. Isä työskenteli ahkerasti appensa tehtaalla, ja äiti hoiteli laajenevaa perhettä. Vaasassa Pohjosille syntyi nimittäin vielä tytär, joka kastettiin Hertaksi. Äidin hoitaessa muutaman vuoden ikäistä Anttia ja vielä aivan pientä Herttaa, Jussi aloitteli Vaasan Lyseota. Samaan aikaan hän oppi tuntemaan Visanteja ja Mynttejä. Varsinkin eno, Eemu Myntti, merkitsi ilmeisesti paljon Jussin taiteelliseen kasvuun. Tosin eno juuri näihin aikoihin oleskeli suurimmaksi osaksi Pariisissa, mutta Vaasassa käydessään hän ehti opastaa nuorta sukulaistaan. On väärin puhua varsinaisesta opetuksesta, mutta jollain lailla tällä lienee ollut Jussiin vaikutusta, sillä varsinkin Jussin nuoruusvuosien töissä näkyy samoja piirteitä kuin Eemu Myntin maalauksissa.

Myöhemmin, Jussin jo lopetettua koulunkäyntinsä, sekä Eemu Myntti että Lyyli Visanti ilmeisesti innostivat häntä pyrkimään Taideyhdistyksen Kouluun Helsinkiin. On vaikea sanoa, olisiko nuori poika lahjakkuudestaan huolimatta lähtenyt taiteilijan uralle ilman näiden sukulaisten jo varhaisessa nuoruudessa antamaa kannustusta. Jussin tiedetään toisinaan viitanneen juuri Vedenojalle, kun puheeksi oli tullut hänen päätöksensä ryhtyä taiteilijaksi tai innostuksensa juuri saveen.

3. Muutto Poriin

Insinöörin työ Juho Myntin konepajassa ei ilmeisesti kuitenkaan ollut sitä, mitä Väinö Pohjonen ajatteli elämäntehtäväkseen. Hän haki Porin teknillisen oppilaitoksen johtajan virkaa, johon hänet valittiinkin. Perhe muutti Poriin vuonna 1925. Ensin he asuivat ns. Vesanon talossa, sittemmin useissakin eri taloissa. Asumukset sinänsä eivät olleet merkityksellisiä, joten en niitä tässä mainitse. Viimein vuonna 1938 Pohjoset kuitenkin päätyivät puistojen risteykseen Kinopalatsin taloon. Tästä asunnosta tuli pitkäaikainen, ja siellä Jussi teki monet taulunsa ja veistoksensa.

Jussille muutto merkitsi luonnollisesti lähtöä juuri saatujen tovereiden parista, lähtöä Vaasasta jossa hän oli juuri päässyt piirtämisen ja muovaamisen makuun. Paitsi näitä kahta harrastusta, häneen juurtui Vedenojalla savisten ojien äärellä myös pohjalaisuus ja pohjalaisuuden arvostus. Porilaisuudestaan huolimatta Jussi myöhemminkin piti itseään mielellään pohjalaisena ja puhui pohjalaista puheenpartta aina tilaisuuden tullen.

Poriin tutustumisensa nuori poika aloitti Porin Lyseon toiselta luokalta, jonka oppilaista hän sai en-

simmäiset porilaiset ystävänsä. Koulunkäyntiä kohtaan Jussi ei tuntenut minkäänlaista kiinnostusta. Tämä oli selvää jo kansakoulusta alkaen. Jussi ei ollut opettajilleen mitenkään hankala oppilas. Pikemminkin hän oli hiljainen, toisinaan jopa ujonlainen. Läksyjen tekeminen ja opetuksen seuraaminen ei vain kiinnostanut häntä. Hän ajatteli omiaan ja piirteli. Luokkatoverit muistavat hänet piirtämässä hyvin tunnistettavia pilakuvia ja kasvokuvia. Erityisenä lahjakkuutena he eivät häntä silloin pitäneet.

Jussi sai tuolloin piirustuksen opettajakseen miehen, josta tuli hänen taiteensa ahkera seuraaja koko hänen elinajakseen. Kouluun oli tullut suoraan pääkaupungista juuri piirustuksen opettajaksi valmistunut nuori mies, Hemmi Koivuniemi, joka myöhemmin toimi opettajan toimensa ohella Satakunnan Kansassa taidearvostelijana ja seurasi siinä ominaisuudessa Jussin kehitystä taiteilijana aina 50-luvulle saakka.

Hemmi Koivuniemi huomasi pojan lahjakkuuden ja auttoi häntä kykyjensä mukaan. Todistukseen Jussi saikin häneltä heti täyden kympin, vaikka muut arvosanat jäivät heikollaisiksi. Hemmi Koivuniemi muistaa tuolta ajalta Jussin tölle samat ominaispiirteet, mitkä niissä myöhemminkin

olivat hallitsevina. Jussin aihepiirinä olivat vakaasti ihmiset. Tähän aihepiiriin paneutumisen hän aloitti tekemällä kasvotutkielmia luokkatovereistaan. Opettaja oli tuolloin kiinnittänyt erityistä huomiota Jussin hyvään muototajuun. Töissä oli tilan tuntua. Malliensa luonteen hän sai myös hyvin paperille.

Kun Jussi sitten aikanaan joutui lopettamaan koulunsa neljänneltä luokalta huonon koulumenestyksen takia, Hemmi Koivuniemi antoi hänelle opetusta omalla ajallaan. Varsinaisesta opetuksesta ei taaskaan voinut puhua, kuten ei Eemu Myntin vaikutusta nuoreen poikaan voinut sanoa opetuksiksi. Jussi kävi opettajansa luona milloin mieli ja vei uusia piirustuksiaan tälle nähtäväksi. Opettaja jutteli pojan kanssa ja kannusti jatkoon.

Vanhemmat eivät tietenkään olleet tyytyväisiä koulunkäynnin loppumiseen. Kouluaikana Jussia ei tosin mitenkään patistettu lukemaan ja tekemään koulutehtäviään. Isä ja äiti olivat molemmat tunnollisia ihmisiä. Heille koulutehtävien tekeminen oli niin itsestään selvä asia, ettei heille kenties tullut edes mieleen niihin pakottaminen. Varsinkin isä halusi pojalle jonkinlaisen koulutuksen. Näin Jussi laitettiin teknilliseen oppilaitokseen ylimääräiseksi oppilaaksi.

Tekniikasta Jussi oli yhtä vähän kiinnostunut kuin muustakin koulunkäynnistä. Opiskelu jäi yhteensä talveen. Poika vain piirteli ja oli omissa oloissaan. Hän piti seurasta ja liikkui ahkeraan muiden nuorten kanssa. Ystäviä alkoi kertyä jopa yllättävän paljon. Hämmästyttävän monet Jussin ystäväistä ovat myöhemmin häntä muistelllessaan pitäneet häntä jopa parhaana ystävänä. He ovat kertoneet hänestä seurallisena joskin omista asioistaan vähäpuheisena ihmisenä. Ja kuitenkin samoihin luonnehdintoihin on liittynyt kuvaus Jussin yksinäisyydestä. Hänestä jäi sellainen kuva, että hän oli pohjimmiltaan hyvin yksinäinen.

Teknillisessä oppilaitoksessa ollessaan Jussi alkoi käydä ulkona muiden nuorten kanssa. Oppilaitoksen oppilaskunta järjesti tansseja, joissa Jussikin nähtiin miltei aina. Hän ei kylläkään tanssinut. Jussille lankei sama hauskuuttajan rooli kuin monille muille Suomen boheemitaiteilijoille. Jussi liikkui vilkkaasti seurueesta toiseen kertomassa juttujaan, joille naurettiin ahkerasti. Jo tuolloin Jussi saikin hauskan seuranpitäjän maineen. Näistä tansseista, jotka pidettiin aina samassa paikassa, muistetaan myös, että oven päällä oli pitkään Jussin tekemä pirun kuva. Sillä oli sarvekas pää. Kuvaa siitäkään ei valitettavasti ole löytynyt.

4. Varissaari

Pohjosten perheen kesäpaikaksi muodostui Varissaari aivan lähellä Vaasaa. Sinne mentiin kaupungin rannasta, ja saari oli niin lähellä, että mantereelta saattoi huu-
taa veneen noutamaan tulijoita. Huvila oli kunnon tilava
kaksikerroksinen kesäasumus.

Suuressa huvilassa Jussi kesäisin aloitteli veistos-
ten ja maalausten tekemistä, tasapuolisesti muitten harras-
tustensa ohessa. Siellä oli tilaa, aikaa ja vapautta teh-
dä miltei mitä vain. Paitsi innokas piirtäjä, poika oli
myös purjehtija ja kanoottiretkeilijä. Pihalla oli pai-
nonnostotanko, ja Jussi innostui harrastamaan voimailuakin.
Tästä harrastuksesta hän piti kiinni aina sotavuosiin saakka.

Monet harrastuksista olivat osin isän perua. Tämä oli
nimittäin innokas voimistelija, ja purjehdus hänellä oli
aivan intohimona. Perheessä oli tapana sanoa, että isä
purjehti kesäisin veneessä ja talvisin puhelimessa. Isäl-
tään Jussi oppi purjehtimisen niin hyvin, että häntä vie-
lä vanhempanakin pidettiin hyvänä purjehtijana. Myöhemmin,
Jussin jo jätettyä nuoruutensa harrastukset, hän säilytti
kiinnostuksensa mereen. Meri ja purjeveneet ovat aiheena
monissa hänen 20 ja 30 ikävuoden välillä tehdyissä piirus-

tuksissaan. Meriaiheisia maalauksia en kumma kyllä ole häneltä oikeastaan löytänyt. Tuntuu oudolta, ettei hän olisi tehnyt niitä useampia kuin ne kaksi pastellia, jotka olen tähän mennessä löytänyt.

Huvilan suuressa alasalissa Jussi teki ensimmäiset varsinaiset muovailuharjoittelmansakin. Mainittavin näistä alkuajan kokeiluista lienee luonnos vaasalaisen säveltäjän Manu Perttilän hautamuistomerkkiä varten. Ehdotusta ei kuitenkaan voitu hyväksyä, sillä Perttilän testamentti kielsi muistomerkin pystyttämisen. Säveltäjä määräsi haudalle laitettavaksi vain ovikilpensä. Niimpä tästäkään teoksesta ei jäänyt lopulta mitään jäljelle. Siitä ei ole säilynyt edes valokuvaa.

Monet muutkin, myös säilyneet, työt syntyivät kesänviettopaikassa. Siellä Jussi 30-luvulla Ateneumista tultuaan muovaili useita kuvia vaasalaisesta Heli Gestrinistä, jota kutsuttiin Pyyreksi. Osa näistä kasvokuvista on Jussin parasta veistotuotantoa. Kasvojen piirteissä näkyy kaunista ilmeikkyyttä ja pehmeyttä, joka on ominaista Jussia opettaneen Wäinö Aaltosen veistoksillekin.

Huvilalla oltiin yleensä koko kesä ja koko perheen voimalla. Jussilla oli tapana kulkea matka Porista Vaasaan omia aikojaan pyörällä. Hänellä oli nimittäin kilpa-

pyörä, jolla hän ajeli mielellään muun perheen liikkuesssa autolla.

Tapana oli, että poikettiin Vedenojalla huvilalle mentäessä tai sieltä tultaessa. Yhteys sukuun ei siis katkenut Poriin muuton jälkeenkään, ja Jussi saattoi edelleen saada taiteilijasukulaisiltaan kannustusta. Vedenojalla Jussi tutustui myös rukoilevaisiin kuuluneeseen saarnamieheen, Väinö Stenbäckiin. Tämä mainio seuramies ja kiihkeä saarnaaja oli ollut ahkera vieras jo Jussin äidin lapsuudenkodissa. Hän oli perheen hyvä ystävä, jonka kasvopiirteet kävivät Jussillekin nopeasti tutuiksi. Jostain syystä Jussi innostuikin piirtämään juuri Väinö Stenbäckistä useita kuvia. Tietävästi hän teki saarnamiehestä monta maalaustakin. Niitä ilmeisesti erityisesti asuessaan Ateneumissa opiskellessaan jonkin aikaan Väinö Stenbäckin luona, joka oli perheineen muuttanut Helsinkiin. Varsinkin Jussin vuonna 1937 maalaama muotokuva on hyvä esimerkki tämän 24-vuotiaana tavoittamasta tyylistä. Kuvassa, joka osoittaa varsin hyvää taiteellista kypsyyttä, on paljon samoja piirteitä kuin mainetta saavuttaneiden Ruokokosken ja Cavenin töissä.

On todennäköistä, että kesänviettopaikka liittyi ennen sotia kiinteästi Jussin taiteelliseen toimintaan. Sota ja

isä-Väinön kuolema vuonna 1945 vaikuttivat huvilan käyttöön merkittävästi. Isän kuoleman jälkeen siellä ei juuri käyty ja lopulta se myytiin 1950-luvun alussa.

5. Lähtö Ateneumiin

Kun Jussin koulunkäynti loppui ja opintie isän johtamassa teknillisessä oppilaitoksessakin todettiin turhaksi, Jussi vietti jonkin aikaa vapaana kuluttaen aikaansa tavanomaisissa teini-ikäisen puuhissa.

Vuonna 1930 Jussi joutui pyöräilymatkalla rankkasauteeseen, millä oli vähällä olla tuhoisat seuraukset. Kasvumainen ja keuhkoihin joutunut vesi johtivat Jussin vuoden 1931 talveksi Harjavaltaan keuhkotautiparantolaan. Siitä, miten tämä parantolamatka kenties kypsytti nuorukaisessa ajatusta lähteä opiskelemaan taidetta, ei ole tietoa. Taudistaan hän sen sijaan siellä parani, jopa lihoi niin paljon, että siitä saatiin perhepiirissä naurun aihetta.

Helsinkiin Jussi joka tapauksessa pian tämän jälkeen lähti. Tarkkaa tietoa niistä seikoista, jotka hänessä kypsyttivät tämän päätöksen, ei ole. Jälkikäteen tuntuu

siltä, että enolla Eemu Myntillä sekä Lyyli Visannilla on saattanut olla merkittävä osa tämän opintien valinnassa. He lienevät vaikuttaneet myös siihen, että vanhemmat suhtautuivat Jussin valintaan myönteisesti. Vähätellä ei myöskään sovi Hemmi Koivuniemen antamaa tukea. Vain arvailujen varaan jää puolestaan se, miten hyvin Jussi on tuolloin tuntenut Wäinö Aaltosen, josta myöhemmin tuli hänen opettajansakin. Aaltonen oleskeli usein Visanneilla, joten kyllä Jussi hänet ainakin joltisestikin tunsi.

Jussi aloitti Suomen Taideyhdistyksen Koulun talvella 1932. Siihen aikaan opintojen aloittaminen kävi päinsä kevätlukukauden alussakin. Jussi otettiin sinä vuonna koeluokalle monien muiden kanssa.

Koulun johtajana toimi Uuno Alanko, joka vain muutama vuosi aiemmin oli nostanut koulun jaloilleen oloista, joita hän itse kutsui alennustilaksi. Kuri ja järjestys oli nimitäin ennen Alangon johtajakautta päässyt rapistumaan niin, että tunneille ei aina saapunut malleja, tilojen siivouksesta ei huolehdittu ja opiskelijajoukkokin oli, jälleen Alangon sanojen mukaan, hulinoiva poikajoukko. Näiltä jäljin juuri järjestykseen saatettuun kouluun Jussi tuli.

Varsinaisena opettajana hänellä kuten kaikilla koeluokan oppilailla oli Werner Åström. Lisäksi perspektiivioppia

opetti arkkitehti Werner von Essen ja taidehistoriaa maisteri Edward Richter. Muina oppilaina koulussa oli samaan aikaan mm. Unto Pusa, Sven Grönvall, Juho Somppi, Viljo Savikurki ja Eva Cederström.

Tarkkoja tietoja Jussin opiskeluista ei ole. Koko hänen silloin Helsingissä viettämäänsä aikaa koskevat tiedot ovat niukat. Jonkin aikaa hän ilmeisesti - kuten jo aiemminkin tuli mainittua - asui Väinö Stenbäckin perheen luona. Toisaalta hänen tiedetään asuneen jonkin aikaa Visanneilla.

Koulussa Jussi ei taaskaan osoittautunut ahkeraksi. Oppilaana hän oli keskinkertainen. Hänen lahjakkuuttaan kiitettiin mutta ahkeruuden puutettaan moitittiin. Lahjoja hänellä oli ainakin sen verran, että Väinö Aaltonen hyväksyi hänet apulaisekseen ja oppilaakseen. Miten Jussi Aaltosen luokse päätyi? Siitä ei ole tietoa. Syitä voi hakea mahdollisesti jo äsken mainitusta Visantien ja Aaltosen tuttavuudesta. Tiedot ovat kuitenkin hyvin epävarmoja. Edes siitä ajasta, jolloin Jussi Aaltosen Kulosaaren Ateljeessa oli, ei ole tarkkaa tietoa. Oletan tämän kuitenkin tapahtuneen vuonna 1933, koska Jussi oli edellisen vuoden Suomen Taideyhdistyksen Koulussa ja aloitti sen uudelleen vasta vuoden 1934 syksyllä. Koko opiskelusta

on tärkeimpänä tietona, tosin vain muistitietona, kirje jonka mestari oli lähettänyt Jussin äidille, ja jossa hän kehui Jussia parhaaksi oppilaakseen. Kirjettä ei valitettavasti ole toistaiseksi löytynyt.

Taideyhdistyksen koulun käynti jäi kuitenkin lyhyeksi. Syksyllä 1934 oli Jussin viimeinen Ateneumin lukukausi. Joulukuussa lukukauden loppuessa Jussi sai julkisen muistutuksen taidehistorian ja perspektiiviopin luentojen ja tenttien laiminlyömisestä. Virhe oli vakava, muttei välttämättä johtanut koulusta poistamiseen. Varsinkaan, kun Jussi samana päivänä sai osoituksen siitä, että häntä pidettiin varsin lahjakkaana oppilaana. Hän nimittäin sai toisen palkinnon sommittelukilpailussa. Palkinnon suuruus, 300 markkaa, tiedetään, mutta kilpailun voittaja jää tuntemattomaksi.

Joulun jälkeen Jussi ei palannut kouluun. Papereissa ei näy merkintää siitä, eikö häntä hyväksytty koeluokan jälkeen varsinaiseksi oppilaaksi, vai jättikö hän omasta aloitteestaan koulun kesken. Joka tapauksessa hän läksi takaisin Poriin. Muistoksi Ateneumin ajasta Jussille jäi joukko uusia ystäviä, niipä piirustuksia ja muutama maalaus. Myös Aaltonen otti Jussin oppilaakseen. Muuten käsittelyssä sivun kaavonpiirteitä myöten on samaa kuin paljon tunnustusta saaneen mestarin töissä.

6. Nuori taiteilija Porissa

Varmuudella ei taaskaan voida kertoa, mitä Jussi teki palattuaan Poriin. Hän asettui asumaan vanhempiensa luokse Annankadulle. On selvää, että hän aloitti jonkinlaisen taiteellisen työskentelyn. Joka tapauksessa häntä pidettiin taiteilijana. Minkäänlaista mainetta hänellä ei tietystikään vielä ollut. Toistaiseksi on vaikea sanoa, miten paljon Jussi maalasi tai veisti silloin. Se, että hänen isänsä jatkuvasti korosti hänelle ahkeruuden merkitystä tosin antaa aihetta olettaa, että Jussi mieluummin oleskeli kaupungilla kuin teki töitä. Hän oli jo ennen Helsinkiin lähtöään oppinut käyttämään runsaasti alkoholia. Sen käyttö lisääntyi pääkaupungissa vietettyjen vuosien aikana.

Jonkin verran Jussin on täytynyt oleskella myös Vaasassa kesäisin. Tältä 30-luvun puolivälin ajalta lienevät monet Heli Gestriniä esittävät veistokset. Työt todistavat kiistatta nuoren miehen lahjakkuudesta. Niissä paljastuu myös joko Wäinö Aaltoselta saatu oppi tai sitten syy siihen, että Aaltonen otti Jussin oppilaakseen. Muodon käsittelyssä aivan kasvonpiirteitä myöten on samaa kuin paljon tunnustusta saaneen mestarin töissä.

Perheessä oli tuolloin viisi jäsentä. Isä, äiti, Jussi, Antti, Hertta ja vasta Porissa syntynyt Liisa asuivat Annankadulla Miilunpalon talossa. Heidän siel- lä asuessaan herkästi rakastuvalle Jussille sattui en- simmäinen pitkäaikainen rakastuminen. Jussi oli tansseissa ilmeisesti jo muutamia vuosia aiemmin tutustunut itseään hieman nuorempaan Ilona Mäkelään, jonka kanssa hän sit- ten aivan 30-luvun lopulla meni kihloihin. Jostain syys- tä tämä kihlaus kesti kymmenen vuotta Jussin ja Ilonan menemättä naimisiin tai muuttamatta edes yhteen. Yhdes- säolo Ilonan kanssa ei myöskään vähentänyt Jussin ravin- toloissa istumista. Tuntuu siltä, että suhde ei vaikut- tanut Jussiin niin, että siitä olisi jäänyt merkkejä esi- merkiksi hänen tuotantoonsa. Ilonasta tehtyjä piirustuksia on yllättävän vähän. Hänestä tehtyjä muotokuvia en ole löytänyt yhtään.

Näistä Ateneumin jälkeisten vuosien teoksista parhai- siin löytämiini kuuluvat juuri muutamat Heli Gestriniä esittävät työt sekä Japanin suurlähetystön asiainhoitajan Hikotaro Ichikawan muotokuvapää, josta on säilynyt hieman huonoon kuntoon mennyt kipsivalos. Alkuperäinen pronssiin valettu pää matkasi vuonna 1939 asiainhoitajan mukana Ja- paniin. Todennäköisesti juuri kipsivalos oli näytteillä

Jussin ensimmäisessä näyttelyssä vuonna 1937.

Ichikawan muotokuvan tekovaiheista tiedetään tois-
taiseksi vain, että Jussi lienee saanut työn tehtäväksi
erään herra Saton kautta, johon hän tutustui opiskelu-
aikanaan. Sato työskenteli Japanin suurlähetystössä
ja kävi vapaa-aikanaan piirtämässä Ateneumissa. Nämä
suhteet lienevät myös olleet syynä Jussin liittymiseen
Suomi-Japani -seuraan.

Vuonna 1937, 24-vuotiaana, Jussi teki ensimmäisen
kahdesta lapinmatkastaan. Hän lähti matkaan alkukesästä
ja suunnisti Rovaniemen kautta Kittilään. Vaikea sanoa,
mikä hänet innosti lähtemään ja oliko matkalla yleensä
erityistä määränpäättä. Kittilässä ja Sirkankylässä Jussi
joka tapauksessa vietti sen kesän. Hän tuntuu tutustuneen
mukavasti paikkakunnan väestöön, viihtyi ja sai runsaan-
laisesti työtäkin tehtyä. Viihtymisestä kertoo se, että
hän pyysi kolme kertaa kotoa rahaa paluumatkaa varten
ennen kuin lopulta palasi. Vaasaan, perheen kesäpaikkaan,
Jussi sitten eräänä loppukesän päivänä palasi lapinmat-
kaltaan. Hänellä oli pieni valkoinen koira mukana. Sen
hän oli saanut palkaksi jostain piirustuksesta.

Matkalla oli syntynyt melkoinen joukko piirustuksia
ja akvarelleja. Niistä ja kotona jo valmiina olleista töis-

tään Jussi alkoi heti syksyllä koota näyttelyä. Se oli hänen ensimmäinen näyttelynsä. Ystävänsä Onni Rinteen kanssa Jussi pystytti näyttelyä ns. Kansalliskotiin, jota käytettiin kaikenlaiseen näyttelynpitoon ja kokoontumiseen. Sinne miehet kantoivat jostain lainattuja väliseiniä, Jussi äkseerasi ja Onni nosteli töitä seinille. Kaikkiaan esillä oli 44 työtä. Hemmi Koivuniemi kirjoitti Satakunnan Kansassa jo odottaneensa näyttelyä erityisellä mielenkiinnolla. Lapissa tehdyt vesivärimalaukset hän koki pienoisenä pettymyksenä ja sanoi veistotaiteen olevan selvästi Jussin ominta alaa. Hapuilua ja epäkypsyttä, luki arvostelussa. Muuta näytteillepääntä Jussilla ei sitten ollutkaan ennen sotaa.

Viimeiseksi sotaa edeltäväksi merkittäväksi tapahtumaksi jäi Jussin 1938 kesällä tekemä matka Skotlantiin. Jussi otti pestin Hacklinin ss. Antton H. -nimiseen laivaan. Hän pääsi mukaan lämmittäjän apulaisena. Matkan muistoista eteeni sattuneista mainittavin lienee vaatimaton vesiväriluonnos Tukholman satamasta. Jussille ominaisena anekdoottina matkasta on kotiinpaluu. Hän matkusti paluun jälkeen suoraan Turun satamasta kotiin kaikki lämmitysnoet vielä naamassaan. Isä tokaisikin hänelle ensitöikseen: "Eikö matkalla ollut yhtään pesuvatia".

Merkittäväintä tässä laivamatkassa lienee, että se jäi Jussin ainoaksi taiteen ulkopuoliseksi työpaikaksi. Sen jälkeen hänen elämänsä oli vain taiteen tekemistä. Palkallista työtä olivat lähinnä vain muutama restaurointiurakka, jotka hän teki myöhemmin Porin kaupungille ja Lipsasen kauppahuoneelle.

7. Sotaan lähtö

Sodan tulo ei lopultakaan ollut suuri yllätys. Koko Suomessa valmistauduttiin. Jussikin liittyi jo 1937 Porin suojeluskuntaan. Kutsumoissa hän oli ollut jo vuonna 1933, jolloin lääkärintarkastusta hoitanut tohtori Hornborg sanoi hänelle: "Mitä sinä taiteilijamies sodassa teet?". Jussi sai vapautuksen palveluksesta. Syynä oli vika keuhkoissa. Kesällä 1939 Jussi otti monen muun vapaaehtoisen kanssa osaa Kannaksen linnoitustöihin. Siellä syntyivät hänen ensimmäiset sotamaisemien kuvauksensa. Sodan alettua 30.11. samana vuonna Jussi liittyi Porin suojeluskunnan ilmapuolustukseen. Jussi kirjoitti, että ei taida poika yletä sotilasuralla, "kun ei kantapäät tahdo kestää".

Talvisodan aikana Jussi ylennettiin korpraaliksi. Vuoden kuluttua, jatkosodan alkaessa hän lähti vapaaehtoisena Satakunnan miehistä kootun JR. 15 mukana rintamalle. Silloin, 1941 kesäkuussa, hänet otettiin lähinnä kartanpiirtäjäksi, mutta pian tehtävät vaihtuivat toisenlaisiksi.

8. Sotakuvanveistäjänä

Tietävästi Jussin siirtyminen taiteellisiin tehtäviin on luettava paljolti rykmenttiä komentaneen eversti Virkin ansioksi. Hän antoi Jussille tämän kykyjä vastaavia tehtäviä ja salli Jussin taiteilupuuhat palvelusajallakin.

Aluksi Jussia käytettiin 15. Divisioonan piirtäjänä. Hän tuntui jostain hämmästyttävästä syystä tulevan samalla tavalla toimeen kaikkien kanssa, eikä suostunut liikaa pökkuroimaan edes kenraaleille. Jussi oli jopa liian tuttavallinen eikä piitannut ohjesäännöstä. Tämä tuntui kääntyvän hänelle vain eduksi. Esimiehet pitivät mutkattomasta käytöksestä, kunhan selvisivät ensihämmentyksestään. Kotiin Jussi kirjoitti, että ei taida poika yletä sotilasuralla, "kun ei kantapäät tahdo kestää".

Jussin vapaamuotoiseen käyttäytymiseen ja sen seurauksiin liittyy kertomus siitäkin, kun Jussi oli kerran kutsuttu kenraalimajuri Hersalon puhutteluun. Jussi tuli miltei puoli päivää myöhässä. Hänellä oli kaiken lisäksi kova ja näkyvä krapula. Jussi ilmoittautui, ja kenraalimajuri alkoi läksyttää häntä myöhästymisestä, ulkoasusta ja vaikka mistä. Jussi ehätti kovassa tarpeessaan moitteitten väliin ja pyysi ryyppyä pahimpaan krapulaansa. Kenraalimajuri hämmästyi pyynnöstä niin paljon, että käski adjutanttia noutamaan pullon. Jussin lähdettyä Hersalo totesi adjutantilleen siinä menneen ensimmäisen alaisen, joka koskaan oli häneltä pyytänyt ryyppyä - ja vielä saaneen sen. Hersalo tietävästi itsekin ihmetteli tapausta pitkään.

Tarina kuvaa ilmeisesti hyvin Jussin suhtautumista sodassa oloon. Hän ei jaksanut ottaa sitä kovin vakavasti. Hän ei edes piitannut asianmukaisesta pukeutumisesta, mistä hän sai huomautuksia usein. Toisaalta se hänelle sallittiinkin ihmeen pitkälle. Tästä oli kaikenlaista sekaannustakin. Niistä eräs huvittavimpia lienee se, että Jussi ylennettiin tietävästi kolme kertaa korpraaliksi, koskei hän koskaan jaksanut neuloa arvomerkkejä pukuunsa. Suojeluskunnassa hänet ylennettiin kertaalleen, toisen kerran jat-

kosodassa, ja aivan sodan loppuvaiheessa eversti Virkki lupasi ylentää Jussin vielä kertaalleen. Tällöin Jussi ehdotti, että eikö hänestä voitaisi tehdä samalla kersanttia. Pantaisiin kaikki natsat yhteen.

Siitä, miten Jussi lopulta päätyi sotakuvanveistäjäksi, on tiedossa vain se, mitä on tallennettuna Sotamuseon kirjeenvaihdossa. Hän teki kuitenkin veistokuvia ja ennen kuin hänet virallisesti tähän työhön kiinnitettiin. Näyttää siltä, että Sotamuseo kiinnostui hänestä museon silloisen johtajan nähtyä 15. Divisioonan komentajan kenraalimajuri Hersalon päästä esittävän veistoksen Helsingissä taidevalaja Virtasen luona. Joidenkin museon kirjeenvaihtoon kuuluvien viitteiden perusteella näyttää siltä, että ensimmäinen yhteydenotto olisi tapahtunut huhtikuussa 1942. Silloin Jussilta pyydettiin kopiota Hersalon päästä suureen sotamuistonäyttelyyn, jota suunniteltiin messuhalliin.

Sota-aikana tarvittiin runsaasti taiteilijoita dokumentoimaan tapahtumia ja sodan johtohenkilöitä. Kuvanveistoa tehtiin lähinnä Sotamuseon toimeksiannosta. Kohteina olivat juuri sodan johtohenkilöt. Museon kirjeenvaihdosta käy selville, että Jussin kanssa kuvanveistoa tekivät Savikurki, Sibelius, Sailo, Tukiainen, Jauhiainen, Leppänen ja Varja. Kellekään heistä ei maksettu korvausta

työstä. Olivathan aika ja työolosuhteet melkoisesti normaalista poikkeavat. Sen sijaan he kyllä saivat myydä toisintoja teoksistaan kelle halusivat.

Eräässä museon kirjeessä 1943 vuoden lopulta museola mainitaan olevan jo noin 30 nykysotien kenraalien kuvaa neljältä viideltä eri kuvanveistäjältä. Samaisena kirjeen mainitsemana vuonna Jussin komennus Sotamuseon palvelukseen lopetettiin. Kirjeessä mainittiin jopa nimeltä kuvanveistäjät, joita museo piti itselleen arvokkaampina kuin Jussi. He olivat Tukiainen, Jauhiainen ja Tohka sekä Varja.

Joihinkin toisista sotakuvanveistäjistä Jussi ehti tutustuakin. Sakari Tohkan kanssa hän oli tekemisissä useaan otteeseenkin, tunsivathan he toisensa jo Ateneumin ajoilta. Heistä tiedetään kertoa mm. seuraavanlaisesta juttua: Lomalla olevat miehet tapasivat toisensa satumallia Helsingissä. Tohka kutsui Jussin mukaansa ravintola Eliteen. Siellä miehet tilasivat juotavaa ja Tohka innostui herjaamaan sotaa ja armeijaa. Tästä taas ei pitänyt naapuripöydässä istuva everstiluutnantti vaan alkoi vaatia miehiltä selitystä moisiin puheisiin. Jussi pomppasi salamana pystyyn selittäen heidän olevan matkalla Tilkkaan. Jussi oli muka saattomiehenä ja Toh-

sodalla oli hyvin vähän tekemistä Jussin kanssa. Se vain

ka potilaana. Tältä oli selostuksen mukaan alkanut heittää päästä kovassa tulituksessa etulinjassa. Niin vakavalla naamalla Jussin onnistui asiansa esittää, että he selvisivät tilanteesta pelkällä kehoituksella jatkaa nopeasti matkaansa. Everstiluutnantti lupasi vielä hoitaa juomien maksamisen.

Pitkin sotaa Jussi sitten matkusteli rintamalohkolta toiselle tekemässä kenraalien päitä. Kaikkiaan hän ehti tehdä niitä kymmenisen. Kahdeksan näistä reliefeiksi tehdyistä muotokuvista päätyi tilaajalle, Sotamuseolle. Samalla Jussi teki kenraalikunnasta rintakuvia, joita hän myi heille itselleen. Näiden töiden lukumäärästä tai malleista on toistaiseksi hyvin vähän tietoja. Näiden rintakuvien kanssa yhtenevään tuotantoon kuuluvaksi on luettava myös Jussin Porissa lomalla tekemä saksalaisjoukkojen johtomiehiin kuuluneen itävaltalaisen eversti Piecgin muotokuva. Tämän kuvan kipsiversio jäi sitten Jussi sisaren, Hertan, haltuun. Taaskaan ei ole tietoa siitä, onko kuvasta olemassa pronssivalua. Teoksessa on kuitenkin sellaista viimeistelyä, jota jää kaipaamaan monien Jussin sota-ajan muotokuvien piirteistä.

Aika oli kiireistä. En halua puuttua sodan yleisiin vaikutuksiin enkä sen kulkuun. Itse asiassa tuntuu, että sodalla oli hyvin vähän tekemistä Jussin kanssa. Se vain

heitti hänet pois Porista ja vanhempien luota ja laittoi töihin rintamalle. Hänellä oli Virkin tuttujen miesten täyttämässä rykmentissä oma paikkansa ja oma ateljee.

Tämä ateljee oli tunnettu paikka. Se sijaitsi hie-
man komentopaikan ulkopuolella omassa rauhassaan, se teh-
tiin erityisesti Jussin taiteilua varten. Seinät olivat
pahvia ja risuja, kalustus käsittelemätöntä koivua.
Seinillä oli keskeneräisiä töitä ja sisällä usein ilois-
ta väkeä. Tässä ateljeemajassa Jussi teki monet kenraalin-
pänsä. Siellä hän teki myös rintakuvan ystävästään Unto
Kupiaisesta, tunnetusta runoilijasta, joka palveli sa-
massa rykmentissä. Kaksi taiteilijaa, runoilija ja ku-
vanveistäjä, tutustuivat nopeasti, molemmat kun viihtyi-
vät iloisessa seurassa eivätkä piitanneet muodollisuuk-
sista. Kupiaisen muotokuvasta tiedetään toistaiseksi vain,
että Kupiainen oli siihen tyytyväinen. Minne se joutui?
Siitä ei ole tietoa. Samoin Jussin Unto Kupiaiselle suun-
nittelemat kirjankannet ovat teillä tietymättömillä. Saat-
taa olla, ettei Kupiaisen kustantaja WSOY kelpuuttanut
niitä.

Kotona Porissa Väinö Pohjonen oli selvästi tyytyväi-
nen poikansa kasvaneesta työmäärästä, jonka saattoi tul-
kita kasvaneeksi työinnoksi ja ahkeruudeksi. Jussi lähet-

ti kotiin puistojen risteykseen kenraalien päitä, jotta siellä ripustettiin seinälle. Isä kirjoitti pojalleen rintamalle päitä olevan jo komea seinällinen. Hän teroitti myös jatkuvasti ahkeruuden ja työnteon merkitystä. Hän halusi sanoa Jussille, että pelkkä lahjakkuus ei riitä.

Jussi oli omissa kirjeissään hyvin vaitonainen. Harvoin hän viittasi mihinkään sotatapahtumiin. Muutoinkin hän kirjoitti niin harvoin, että useimmat kotoa ja kihlaltulta tulleet kirjeet ja kortit sisälsivät moitteen siitä, ettei Jussista kuulunut mitään.

Sotavuodet merkitsivät siis Jussille työnteon aikaa. Jälki jäi kuitenkin sinä aikana kuten koko Jussin elämän muunakin aikana varsin epätasaiseksi. Toisaalta kenenkään sotakuvanveistäjän ei voida varsinaisesti sanoa innostuneen työstään. Rauhan aika lienee selvästi otollisempi taiteen tekemiselle.

9. Sodan jälkeen

Suuren osan sota-ajasta Jussi vietti Oiva Niemisen kanssa. Oiva Nieminen oli myös taiteilija, ja hänet komennettiin auttamaan Jussia tämän töissä. Näyttää siltä,

että hänet voidaan tulkita tavallaan Jussin oppipojaksi. Hänellä ei ollut taiteilijan koulutusta, eikä hän tietävästi sille uralle sodan jälkeen varsinaisesti ryhtynytäkään vaan päätyi kansakoulun opettajaksi. Hän lienee Jussin läheisimpiä taiteilijaystäviä sodan ajalta, ja on varsin luonnollista että nämä kaksi yhdessä asunutta miestä pitivät heti sodan päätyttyä yhteisen näyttelyn.

Kun Jussi vapautettiin palveluksesta joulukuussa 1944, ei kestänyt pitkään ennen kuin hän ja Oiva Nieminen saivat näyttelynsä pystyyn. Se pidettiin nykyisen seurakuntien palvelukeskuksen paikalla olleen ravintola Elon suuressa salissa. Lähes kaikki työt olivat Jussin. Niemiseltä oli vain muutama akvarelli. Jussi oli selvästi tehnyt runsaasti töitä, ja olihan edellisestä näyttelystä ehtinyt kulua seitsemän vuotta.

Hemmi Koivuniemi kirjoitti jälleen, että Jussin kyvyt ovat selvästi veistotaiteen alueella. Nyt hän uskalsi puhua jo huomattavasta lahjakkuudesta. Erityistä kiitosta sai eversti Virkkiä esittävä pronssipää, jota en ole valitettavasti toistaiseksi nähnyt.

Jussi vietti työteläitä vuosia. Elämää himmensi ai-noastaan isän kuolema vuonna 1945. Hän olikin sairastellut jo pitkään, ja monet rintamalle lähetetyt kirjeetkin oli-

vat olleet täynnä selontekoja isän terveydentilasta. Jokapäiväiseen elämään tai paremminkin jokakesäiseen elämään isän kuolema vaikutti vielä siten, että käynnit huvilalla lakkasivat. Ilmeisesti juuri Väinö oli ollut kaikki sinne kokoava hahmo. Isä ehti juuri ennen kuolemaansa myydä myös purjeveneeseen, joten Jussin purjehdusharrastus loppui myös sotavuosiin. Perheen sisällä tapahtui myös sellaisia muutoksia, että Hertta avioitui ja muutti kotoa. Myös Antti lähti Helsinkiin. Kotona oli enemmän tilaa työskentelylle. Nämä perheen sisäiset muutokset saattoivat myös lähentää äidin ja Jussin suhdetta, joka muutoinkin oli aina lämmin.

Kolmas näyttely alkoi valmistua. Joulukuussa 1946 Jussilla ja Väinö Salmisella oli runsaasti töitä näytteillä Satakunnan Museon talossa. Koivuniemi alkoi arvostelussaan kiittää Jussin kehittyvää pastellitekniikkaa. Erityistä huomiota hän kiinnitti pastellivärein tehtyyn alttaritaululuonnokseen. On ilmeisesti kyse työstä, jonka Jussi teki jo 1944, mutta jota hän jostain syystä ei ollut laittanut mukaan edelliseen näyttelyyn.

Kellään ei ollut rahaa sodan jälkeen. Jussi ehti kuitenkin kenraalien päitä tehdessään päästä veistäjän makuun. Hän oli ennen muuta kuvanveistäjä. Maalaaminen oli hänelle enemmän luonnostelua tai pakollista työtä. Mutta

koska kellään ei ollut varaa ostaa veistoksia, oli Jussin tyydyttävä enimmäkseen vain maalaamaan. Hän ehti monta kertaa sanoa ystävilleen tämän olevan turhauttavaa. Onneksi hänen muotokuvillaan alkoi olla kysyntää jo Porin ympäristössä. Ja hintaakin hän rohkeni ottaa enemmän kuin sen 300 markkaa, minkä hän useimmista rintamalla tehdyistä kuvista veloitti.

Kotona asuminen ja äidin varat tarjosivat Jussille sen verran taloudellista turvaa, että hän saattoi jatkaa liikuskeluaan kaupungin ravintoloissa. Usein Jussille tarjottiin, sillä hän oli mukavaa pöytäseuraa. Toisinaan Jussi vippasi rahaa maksaakseen ravintolassa istumisensa ja toisinaan hän sitten makseli vippejään tai jopa ravintolalaskuja piirustuksilla, ensin hyvillä mutta iän karttuessa yhä useammin vain nopeasti ja huolimattomasti sutaistuilla. Alustana oli useimmiten Klubi 77 -askin takakansi, sillä tupakkaa Jussilla oli aina mukana.

Näyttelyjen sarja jatkui mukavasti. Vuonna 1947 joulukuussa Into Linturi ja Reino Lehikoinen olivat yhdessä Jussin kanssa päättäneet laittaa töitään näytteille. Arvostelu kiitti eniten Linturia. Jussia Hemmi Koivuniemi suorastaan moitti. Hänen silmänsä oli pistänyt Jussin käyttämien tekotapojen runsaus. Oli kuin Jussi ei olisi tiennyt mitä

halusi. Muodon ja viivan arvostelija kyllä totesi olevan hänen hallinnassaan. Olisikohan vain ollut niin, että veistotaidetta lukuunottamatta muu tuntui Jussista turhanaikaiselta, eikä hän jaksanut keskittyä sellaiseen.

Hyviäkin töitä Jussi kyllä teki. Parhaisiin tämän ajan löytyneisiin teoksiin kuuluu eittämättä kaunis ja voimakkaasti tehty apstellityö Esa Mäkisestä pikkupoikana sinistä taustaa vasten kuvattuna. Tyyllillisesti teos vastaa paljon ajan suomalaisia virtauksia. Jussin sodanjälkeisessä tuotannossa lapsikuvat alkavat muutoinkin olla yhä tärkeämmässä asemassa.

10. Kerttu Nieminen

1940-luvun loppua kohti tultaessa Jussin maine taiteilijana alkoi vakiintua kuten hänen paikkansa Porin katukuvassa. Kaikki tunsivat Jussin. Hänen ystäväpiirinsä laajeni jatkuvasti. Jussiin oli helppo tutustua, ja hänellä oli aikaa seurustella ihmisten kanssa. Hänen työnsähän oli luonteeltaan sellaista, että sitä saattoi tehdä milloin vain. Kello ei sitonut Jussia. Usein hän istuskelikin milloin kenenkin luona tai ravintolassa keskellä päivää.

Vuonna 1946 Jussi tutustui tulevaan vaimoonsa, Kerttu Niemiseen. Tämä nuori näyttelijätär oli juuri muuttanut Kotkasta Poriin, ja hän lienee tuntenut enimmäkseen vain teatteriväkeä uudessa kotikaupungissaan. Näiden teatterilaisten seurassa Jussikin paljon liikui ja tapasi tällä tavoin Kertun.

Jussi tunnettiin boheemina, ja ilmeisesti hän jopa halusi käyttäytyä yleisestä mielipiteestä piittaamatta. Tämä näkyi luonnollisesti hänen pukeutumisessaankin. Niimpä Jussi meni kerran Kerttua tapaamaan vintiltä löytämänsä golfhousut jalassa. Vaan tämäpä ei huolinut häntä sisälle moisissa housuissa. Jussi joutui palaamaan kotiin, missä kertoi hymyssä suin tulleen käännytetyksi ovelta takaisin. Jussista usein myöhemmin mainittiinkin, että hän kunnioitti vain Kerttua ja äitiään.

Tutustuminen johti vuonna 1946 avioliiton solmimiseen. Liitto vahvistettiin pikaisesti maistraatissa Kertun ruokatunnilla. Kerttu oli ottanut peräti iltapäivän vapaaksi teatterista häitten kunniaksi. Vuonna 1947 syntyi ensimmäinen kahdesta lapsesta. Tyttö ristittiin Taru Irmeliksi.

Jussista ja lastenvaunuista tuli pian tuttu näky kaupungin kaduilla. Kerttuhan oli päivät pitkät teatterissa.

Jussilla oli aikaa hoidella lapsia oman maalaus- ja veistotyönsä ohella. Muutaman kerran vaunut ja lapsi jäivät Elon tai Otavan eteen pitkäksikin aikaa Jussin istuessa sisällä. Kotosalla taas varsinkin toisen tyttären, Sirkun, synnyttyä vuonna 1952, Jussi antoi heidän "auttaa" häntä maalaamisessa. Tytöt saivat levittää taustaväriä muotokuviin, tai kuten myöhään viisikymmenluvun lopulla tehdyssä suuri-kokoisessa Pitkäjärven rantaa esittävässä maalauksessa, täplittää koko maalausta isänsä apuna.

Jussi ei muutoinkaan suhtautunut maalaamiseen aivan järin tarkasti. Jos hänellä oli taiteilijaystäviään kylässä, hän saattoi sanoa, että lisääpä väriä tuohon taustaan sillä aikaa kun minä käyn asioilla. Jussi käväisi kaupungilla ja maalauksen tausta valmistui omia aikojaan.

Naimisiin menon jälkeen nuori vaimo asettui asumaan Jussin kotiin. Tilaa oli, mutta toisaalta väkeäkin riitti. Teatteriin 1949 saatu uusi johtaja, Kaarlo Kytö, nimittäin muutti kaupunkiin tultuaan myös Pohjosille, hänellä ei ollut muutakaan asuntoa. Siellä hän asui kolmisen vuotta. Jussi osoitti iltaisissa keskusteluissa tietävänsä ja tuntevansa monia taiteilijoita. Hänellä oli hyvät tiedot myös muista taiteenaloista. Hän saattoi kertoa teatterinjohtajalle tälle tuntemattomista taiteilijoista.

Vaikka Jussi ilmeisesti tiesikin melkoisesti taiteesta, hänellä ei ollut varsinaisia suosikkeja eikä esikuvia. Hänen tiedettiin tunteneen suoranaista vastenmielisyyttä Gallen-Kallelaa kohtaan, mikä oli jopa tavanomaista hänen ikäpolvensa taiteilijoissa. Rodinista hänen tiedetään pitäneen. Useimmista taiteilijoista Jussin mielipiteet tuntuvat muistitietojen mukaan olleen kovin riskitiriitaiset. Aaltosen töistä hän lienee kuitenkin pitänyt taan myös siihen, ettei Jussi koskaan liittynyt Suomen Taiteilijaseuraan ja ettei hänen nimensä ole vielä

11. 1940-luvun loppu - vilkasta aikaa

Vuosikymmenen puolivälin paikkeilla tuttavapiiriin ilmestyi Oulokunta Ovan palveluksessa silloin todavannal-
Sodanjälkeisen vuosikymmenen loppuvuodet varsinkin olivat Jussille elämän kiireisintä aikaa. Porilaiset taiteilijat alkoivat puuhata kaupunkiin omaa taiteilijaseuraa, joka saatiinkin sitten 1948 aikaiseksi. Puuhamiehinä olivat mm. jo mainittu Hemmi Koivuniemi sekä Jussi kuten muutkin kaupungin taiteilijat.

Sama taiteilijaseuraa perustamassa ollut joukko alkoi järjestää 1940-luvun lopulla piirustuskursseja, joita pidettiin useimmiten niiden seuralaisten kotona, joilla oli riittävästi tilaa. Näillä kursseilla sitten Jussikin opetti muutamia kertoja. Palkkiot olivat lähinnä nimellisiä.

Vuonna 1947 Jussi laittoi töitään näytteille Helsinkiin. Porukassa olivat mukana Into Linturi ja Viljo Teräs. Näyttely pidettiin Galerie Strinbergillä. Helmikuussa pidetty näyttely ei saanut kovinkaan innostavia arvosteluja. Vehmas mm. kirjoitti Jussin töistä, että nämä muistuttivat liiaksi Myntin maalauksia. Näyttely jäikin Jussin ainoaksi Porin ulkopuolella pidetyksi. Se, ettei hän asettanut näytteille kotikaupunkinsa ulkopuolelle, johti puolestaan myös siihen, ettei Jussi koskaan liittynyt Suomen Taiteilijaseuraan ja ettei hänen nimeään ole vielä taiteilijamatrikkelissa.

Vuosikymmenen puolivälin paikkeilla tuttavapiiriin ilmestyi Outokumpu Oy:n palveluksessa silloin työskennellyt insinööri Niilo Vihola. Hän oli mielenkiintoinen ihmisenä kuten Jussikin. Miehet ystävästyivät, ja kun Vihola aikanaan erosi työpaikastaan ja pani oman työpajan pystyyn Karhulinnan kellariin, Jussi alkoi käydä siellä juttelemassa. Vihola kertoi Jussille erikoisesta galvanoplastisesta menetelmästä, jolla voitiin tehdä patsaita siinä missä pronssivalullakin. Menetelmä on sähkökemiallinen, ja siinä kupari kerrostuu aihion päälle. Jussi tietenkin kiinnostui, kun vielä selvisi, että menetelmä on halvempi kuin kallis valutyö. Näin syntyi lähtökohta niiden kuparikasva-

tustöiden sarjalle, jotka Jussi teki 40-luvun lopulla ja 50-luvun alussa.

Ensimmäinen varsinainen kuparikasvatustyö oli heti vaativa. Jussilta oli tilattu veistos Lipsasen kauppahuoneelle. Sen piti esittää kauppaneuvos August Lipsasta. Lipsanen tuli, istui mallina, ja Jussi työskenteli nopeasti kuten hänellä oli tapana. Muutaman istunnon jälkeen työ oli valmis kupariin pantavaksi. Pohjaset olivat juuri muutaneet samassa Eteläpuiston talossa pienempään huoneistoon, jossa Jussikin työskenteli. Kipsimuotin teko oli vähällä epäonnistua, ja Jussi sai Kertun kanssa siivota pitkään pientä asuntoa valutöitten jäljiltä. Lopulta muotti saatiin Karhulinnaan alakertaan ja kuparikasvatustyö käyntiin. Ensimmäisestä yrityksestä on muistona pieni paikattu reikä valmiin työn takaraivossa. Sitä lukuunottamatta teos onnistui hyvin, ja tilaaja oli tyytyväinen. Jälki oli tarkka. Menetelmä tuo jopa savimalliin jääneet sormenjäljet näkyville.

August Lipsanen tunsikin muutoinkin mieltymystä Jussia kohtaan. Vaikka olikin itse innokas kohtuuden ystävä, hän tyyneesti totesi Jussin tekevän parasta jälkeä kolmannen ja viidennen ryyppyn välillä. Hän teetti Jussilla myös Lipsasen kauppahuoneen silloisen pääkonttorin kattomaa-

lauksen restauroinnin Antinkatu kuudessa. Ja jälki on hyvää kuten nykyisin kaupungin rahatoimistona toimivan huoneiston vastaanottotiskin yllä olevasta kattomaalauksesta voi nähdä.

12. Lipsasen muotokuva oli alku hienolle kuparikasvatusten sarjalle. Suurin osa töistä oli lapsimuotokuvia. Muun muassa Erkki Lipsasen kaikki lapset tulivat ikuistetuiksi kupariin 50-luvun vaihteessa. Varsin herkän ja aidon tuntuinen on etenkin Antero Lipsasen muotokuva. Samoihin aikoihin tehtyä viisivuotiaan Kirsti Lehtosen muotokuvapäätä ei myöskään voi sivuuttaa. Työ kuuluu näitten lapsimuotokuvien parhaisiin. Niilo Vihola teki samalla menetelmällä muillekin pieniä kuparikasvatustöitä. Jussi oli kuitenkin menetelmän pääasiallinen käyttäjä. Eikä Porin lähitienoilla kukaan muu taiteilija liene käyttänyt samaa menetelmää. Jussin kuparikasvatustöistä ylivoimaisesti suurin osa on lapsimuotokuvia ja reliefejä. Ainoina löytäminäni poikkeuksina on Kokemäen silloiselle kartanoherralle Erik Grönlundille tehty Sasuke-nimistä hevosta esittävä reliefi sekä pienoisseistos, joka esittää makaavaa naista. Tämä teos on vartaloltaan erittäin kauniisti tehty. Kuparikasvatustöiden tekeminen päättyi todennäköises-

ti Niilo Viholan muutettua Helsinkiin 50-luvun puolivälissä.

12. Grönlund - mesenaatti?

Kokemäen suuren ja vauraan kartanon omisti 50- ja 60-luvuilla Erik Grönlund, joka oli isokokoinen ja iloluontoinen vanhapoika. Hän ei liikoja kotona viihtynyt, vaan liikkui enimmäkseen Porin ravintoloissa. Niissä hän luonnollisesti tutustui myös Jussiin. Yhdessä he muodostivat huvittavan näköisen parin, suurikokoinen kartanonherra ja pieni taiteilija.

Grönlund kustansi mielellään pöydässään muitakin istujia, silloin kun nämä sattuivat miellyttämään häntä. Jussi miellytti, ja pian heidän välilleen muodostui suhde, jonka perusteella Grönlundia, "Grönaa", ruvettiin sanomaan Jussin mesenaatiksi. Siitä, miten paljon tämä mahtoi kustantaa Jussin maalaamista tai veistämistä ei ole tietoa. Kokemäen kartanossa^{on} muutamia, mutta ei mitenkään runsaasti, Jussin töitä.

Erik Grönlund tarjosi Pohjosille kuitenkin kesänviittoaikaa Ilmijärven rannalta kartanon mailta vuonna 1955.

Siellä koko perhe sitten vietti useita kesiä. Reliefin Jussi sentää tästä tukevatekoisesta taiteensuosijastaan teki.

Kerran, juuri kesällä 1955, Erik Grönlund ja Jussi tekivät yllättäen yhteisen lapinmatkan. Grönlundin tarkoituksena epäillään olleen saada Jussi töihin oikein tosissaan. Tarina kuitenkin kertoo miehille tulleen jostain erimielisyyttä matkalla, ja Jussin palanneen takaisin omia aikojaan. Lähinnä pastellitöitä sekä muutamia akva- rellejä syntyi matkan aikana. Niiden taso tuntuu vain jäävän melko heikoksi.

13. Laskukausi

Selvästikään Jussi ei saanut aikaiseksi niin paljoa kuin mihin hänen lahjansa olisivat riittäneet. Niin monet hänen ystävistään ainakin arvelevat hänestä tuntuneen. Eräs- kin muistikuva kertoo Jussin pitäneen jo aiemmin mainittua Wäinö Aaltosen kirjettä kädessään ja itkeneen. Hän oli vain sanonut: "Ajattele, mitä minusta olisi voinut tulla".

Vuonna 1954 Pohjosek joutuivat muuttamaan kahden huoneen ja keittiön huoneistoon, joka oli samassa puistojen risteyk- sen talossa kuin aikaisempikin asunto. Jussin äiti asui

aluksi heidän kanssaan. Jussi menetti työhuoneensa, koska uusi asunto oli niin pieni. Tämä vähensi hänen töitään. Pian muuton jälkeen hän sairastui aivoveritulppaan. Sen jälkeen silmät ja tasapaino alkoivat vaivata häntä.

Vielä 1956 Jussi aloitti suuren työn. Grönlund ja Kalle Tamminen hakivat Jussin mittaamaan taulunpaikkaa Peipohjan koululle. Jussin piti maalata sinne isokokoinen maisema Kalle Tammisen syntymäpäivälahjaksi. Taulu jäi lopulta lunastamatta, sillä se ei ehtinyt valmiiksi ajoissa. Tämä jäi Jussin viimeiseksi valmistuneeksi maalaukseksi, sellaiseksi tärkeämmäksi. Seuraavana vuonna, 1957, ollessaan Ruotsilan kartanossa Kiikassa maalaamassa kuvaa kartanon päärakennuksesta, Jussi putosi navetan tai tallin ylisiltä. Hänet kiidätettiin ambulanssilla Poriin sairaalaan.

Ei voida osoittaa, että putoamisella olisi ollut suoranaisia vaikutuksia. Lienee parempi käyttää sitä eräänlaisena merkkipaaluna Jussin tuotantoa seurattaessa. Jussin tasapaino ja hahmotuskyky heikkenivät hänen vanhetessaan. Hän saattoi kaatua kesken kävelyn ja piirtäminen kävi selvästi vaikeaksi.

Elokuun alussa 1958 perhe muutti Kiertokadulle kahden huoneen ja keittiön huoneistoon. Heti muuton jälkeen Jussi sai uudelleen aivoveritulpan ja joutui sairaalaan. Sen jäl-

keen hän ei pystynyt enää työhön. Liikkuminen kävi hyvin hankalaksi, mutta Jussi ei viihtynyt yksin kotona vaan läksi kepin kanssa kaupungille.

Vuonna 1962 kaaduttuaan kotona häneltä murtui lonkka, mikä teki hänestä täysin vuodepotilaan. Jussia ei voitu hoitaa kotona vaan hänen täytyi jäädä sairaalaan. Hoitava lääkäri järjesti hänelle jopa yksityishuoneen, koska piti taiteista. Viimein Jussi sitten järjestettiin Pärnäisten vanhainkotiin, jossa hänen piti viipyä niin pitkään, että paranisi. Hänen vointinsa ei kuitenkaan muuttunut paremmaksi. Piirtämisjälki alkoi muistuttaa lapsen piirustusta. Hän täytti 50 vuotta, ja ystävät kävivät tervehtimässä häntä vuoteen vierellä. Kerttu kävi katsomassa Jussia joka päivä. 1964 kesällä todettiin vielä kielisyöpä, joka vei häneltä puhekyvyn. Vaikea, yli kaksi vuotta kestänyt, sairaus mursi hänet vihdoin lokakuun ensimmäisenä päivänä vuonna 1964. Jussi oli silloin 51 vuoden ikäinen. Vain muutamaa viikkoa aiemmin kuoli hänen äitinsä.

Alkujaan ketään koko Pohjosten sisarusparvesta ei oltu kastettu. Jussi kastettiin kuitenkin sairaalassa samana vuonna, jona hän kuoli. Hänet haudattiin Vaasaan vanhalle hautausmaalle, josta näkee suoraan merelle.